

Anna Zellma
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Kształcenie na kierunku nauki o rodzinie w kontekście współczesnej polskiej polityki społecznej

Słowa kluczowe: kształcenie, nauki o rodzinie, pedagogika, polityka społeczna, studia.

Keywords: education, family studies, pedagogy, social policy, studies.

Zgodnie z obowiązującym prawem, coraz więcej polskich uczelni wyższych w swojej ofercie kształcenia na stopień licencjata i magistra oferuje studia na kierunku nauki o rodzinie, a w ramach tego kierunku różne specjalności¹. Ta oferta edukacyjna jest ciągle rozwijana i dostosowywana do potrzeb wynikających z polityki społecznej państwa. Przyszłość kierunku nauk o rodzinie zależy od dobrze przygotowanych programów studiów oraz od jakości kształcenia. Chodzi tu o taką ofertę kształcenia, która nie tylko będąc odpowiedzią na wyzwania polityki społecznej, stworzy studentom możliwość zdobycia odpowiednich kwalifikacji zawodowych, niezbędnych w odnalezieniu się na rynku pracy i podjęciu aktywności zawodowej.

Adres/Adresse: prof. dr hab. Anna Zellma, Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, anna.zellma@uwm.edu.pl.

¹ Przykładowo wymienić można tu kierunek nauk o rodzinie prowadzony na: Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II, Wydziale Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego, Wydziale Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Zob. *Studia na kierunku nauki o rodzinie*, <http://www.studia.net/nauki-o-rodzinie> (10.01.2017).

W związku z powyższym pojawiają się pytania: jak przedstawia się oferta kształcenia prowadzonego przez wyższe uczelnie na kierunku nauki o rodzinie? oraz na ile jest ona dostosowana do współczesnej polityki społecznej w Polsce? Poszukując na nie odpowiedzi, za punkt wyjścia przyjęto wyjaśnienie terminów „nauki o rodzinie” i „polityka społeczna” oraz wskazanie najważniejszych obszarów współczesnej polskiej polityki społecznej. Uwzględniając integralne powiązanie kierunku nauki o rodzinie z dziedziną nauk teologicznych, analizie poddano ofertę kształcenia w zakresie familiologii na Wydziale Studiów nad Rodziną UKSW w Warszawie oraz na wydziałach teologii i teologicznych w polskich publicznych uczelniach wyższych². Na tej podstawie podjęta została próba oceny oferty kształcenia na kierunku nauki o rodzinie w zestawieniu ze współczesną polityką społeczną w Polsce.

Wyjaśnienie terminologii

We współczesnej literaturze przedmiotu daje się zauważyć wzrost opracowań z zakresu familiologii³. Badacze upowszechniają teoretyczne i empiryczne prace naukowe dotyczące małżeństwa i rodziny⁴. Najczęściej rozpatrują je w powiązaniu z różnymi aspektami życia społecznego, przemianami kulturowymi, przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi w społeczeństwie polskim i europejskim oraz z duszpasterstwem, praktyką opiekuńczo-wychowawczą i edukacyjną⁵. Sporadycznie definiują „nauki o rodzinie”⁶. Częściej natomiast zwracają uwagę na właściwe rozumienie „polityki społecznej”⁷.

W niniejszym przedłożeniu przez „nauki o rodzinie” rozumie się dyscyplinę naukową, wyodrębnioną w obszarze i w dziedzinie nauk humani-

² Z uwagi na ograniczenia formalne pominięte zostaną oferty kształcenia w niepublicznych uczelniach wyższych oraz na innych niż teologiczne wydziałach. Wyjątek stanowi tu Wydział Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, który ma bogatą tradycję naukowo-dydaktyczną w dyscyplinie nauki o rodzinie.

³ Zob. np. *Polska Bibliografia Naukowa*, <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/> (10.01.2017).

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Zob. np. K. Majdański, *Nauki o rodzinie w służbie ewangelizacji*, Warszawa 1995; A. Mazan, *Nauka w służbie rodziny*, *Studia nad Rodziną* 3 (1999), nr 1, s. 133–142; T. Mazan, *Przedmiot formalny nauk o rodzinie w ujęciu interdyscyplinarnym*, *Studia nad Rodziną* 16 (2012), nr 1–2, s. 87–107.

⁷ Zob. np. M. Duda (red.), *Rodzina wobec zagrożeń*, Kraków 2008; M. Kubiak (red.), *Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących we współczesnym świecie*, Gdańsk–Radom 2014; J. Orczyk, *Polityka społeczna: uwarunkowania i cele*, Poznań 2012; M. Skinder, *Polityka społeczna: wybrane aspekty*, Bydgoszcz 2009.

stycznych, która ma charakter interdyscyplinarny⁸. Tak w jej teoretycznych założeniach, jak i w praktyce badawczej, naukowa refleksja o rodzinie ściśle wiąże się z teologią. Zdaniem Kazimierza Majdańskiego, prekursora nauk o rodzinie w Polsce, ta dyscyplina wiedzy „w swoich podstawowych zrębach [...] ma charakter teologiczny, ponieważ jest inspirowana Objawieniem”⁹ i wyraźnie zorientowana pastoralnie¹⁰. Co ważne, w naukach o rodzinie istotną **rolę spełnia** realizm umiarkowany. Kluczowe są tu kategorie: „wspólnota osób” i „dobro wspólne”¹¹. Stanowią one podstawę do rozumienia rodziny oraz analizowania przez przedstawicieli nauk humanistycznych, społecznych, ekonomicznych, medycznych i prawnych, różnych zagadnień z zakresu familiologii. Właśnie owa interdyscyplinarność jest wyzwaniem dla familiologów, zarówno w obszarze prowadzonych badań naukowych, jak i aktywności dydaktycznej, ukonkretnionej w kształceniu studentów kierunku nauki o rodzinie¹². Zatem przedstawiciele teologii, filozofii, psychologii, pedagogiki, socjologii, nauk prawnych, medycyny, którzy zajmują się problematyką małżeństwa i rodziny, „muszą być świadomi, że [...] badają organiczną całość, nie zaś wybrane jej przejawy i oderwane od kontekstu fenomeny”¹³. W efekcie tak prowadzonych badań może dojść nie tylko do wieloaspektowego analizowania poszczególnych wyników badań z zakresu familiologii, ale również do zbliżenia stanowisk i integracji wiedzy w naukach o rodzinie. To z kolei sprzyja tworzeniu specjalności kształcenia na kierunku nauki o rodzinie, których ukończenie gwarantuje uzyskanie rzetelnych kwalifikacji zawodowych.

W kontekście powyższego rozumienia nauk o rodzinie warto doprecyzować termin „polityka społeczna”. Najogólniej oznacza on „działalność państwa, samorządów [związków zawodowych – A.Z.] i organizacji pozarządowych, której celem jest m.in. wyrównanie drastycznych różnic społecznych między obywatelami, dawanie im równych szans i asekurowanie przed skutkami ryzyka socjalnego”¹⁴, a także poprawa ogólnych warunków pracy i bytu oraz sytuacji społeczno-kulturowej każdego

⁸ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Załącznik do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r., Dz.U. 2011, nr 179, poz. 1065.

⁹ Cyt. za: T. Mazan, *Przedmiot formalny nauk o rodzinie w ujęciu interdyscyplinarnym*, s. 99; por. K. Majdański (red.), *Nauki o rodzinie w służbie ewangelizacji*, s. 64.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Cyt. za: T. Mazan, *Przedmiot formalny nauk o rodzinie w ujęciu interdyscyplinarnym*, s. 99.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, s. 100.

¹⁴ K. Rychlicka-Maraszek, *Polityka społeczna*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Warszawa 2005, s. 539.

mieszkańca poprzez zaspokojenie podstawowych potrzeb społecznych i indywidualnych¹⁵. Działania te powinny obejmować wszystkie grupy społeczne, a zwłaszcza rodzinę, oraz przyczyniać się do usuwania wszelkich nierówności społecznych, ochrony socjalnej, ładu społecznego i inwestowania w człowieka, a przez to wносить znaczący wkład w zrównoważony rozwój¹⁶. Właściwie realizowana polityka społeczna bazuje na odpowiednio przygotowanych rządowych i wojewódzkich programach oraz strategiach (np. rozwoju polityki społecznej, rozwoju kapitału ludzkiego). Przyczynia się do sprawnego i efektywnego funkcjonowania społeczeństwa. W jej realizację zaangażowane są różne instytucje, które zatrudniają pracowników posiadających odpowiednie kwalifikacje do wykonywania zadań z obszaru polityki społecznej¹⁷. Kierunki polityki społecznej w Polsce stanowią zatem ważny punkt odniesienia w tworzeniu nowych specjalności w obszarze kształcenia na kierunku nauki o rodzinie.

Najważniejsze obszary współczesnej polityki społecznej w Polsce

Obecnie daje się zauważyć intensyfikację długofalowych działań podejmowanych przez państwowe i niepubliczne (pozarządowe) podmioty polityki społecznej w Polsce na rzecz zaspokojenia potrzeb obywateli w zakresie polityki społecznej oraz rozwiązywania problemów społecznych¹⁸. Zarówno podmioty ustawodawcze, jak i wykonawcze, kontrolne i sądownicze oraz stowarzyszenia, zrzeszenia, wspólnoty kościelne, związki, instytucje rynkowe, fundacje angażują się w działania, których celem jest poprawa warunków życia i pracy obywateli Polski, zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego i ładu społecznego oraz zaspokojenie niezbędnych potrzeb społeczeństwa¹⁹. Chodzi tu przede wszystkim o „umożliwianie przezwyciężania trudnych sytuacji życiowych tym, którzy nie są w stanie sami ich pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości”²⁰ oraz

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Zob. szerzej o tym np. w: M. Grewiński, *Wielosektorowa polityka społeczna: o przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa 2009; J. Mazur (red.), *Polityka społeczna wobec „rzeczy nowych”: 25-lecie encykliki Centesimus annus św. Jana Pawła II*, Kraków 2016.

¹⁷ K. Rychlicka-Maraszek, *Polityka społeczna*, s. 539 i nn.

¹⁸ Zob. np. aktualne informacje na stronie internetowej: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://www.mpips.gov.pl/> (1.02.2017).

¹⁹ Szczegółowo na ten temat zob. np. w: G. Firlit-Fresnak, M. Szyłko-Skoczny, *Polityka społeczna: podręcznik akademicki*, Warszawa 2009; Głabicka, *Polityka społeczna*, w: A. Kosztowniak, M. Sobol (red.), *Współczesna polityka gospodarcza*, Warszawa 2016, s. 343–362.

²⁰ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Pomoc społeczna*, <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/> (20.01.2017).

„zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez odejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem”²¹, a przez to do stwarzania warunków bytowych odpowiadających godności człowieka²².

Działania podmiotów polityki społecznej w Polsce koncentrują się wokół takich sfer życia człowieka, jak: praca i zatrudnienie, warunki bytu, ład społeczny, edukacja, kultura, opieka zdrowotna oraz pomoc rodzinie, zwłaszcza dysfunkcyjnej i zagrożonej wykluczeniem społecznym²³. Są one uwarunkowane sytuacją demograficzną, gospodarczą i społeczną kraju. W Polsce pogłębiają się niekorzystne tendencje starzenia się społeczeństwa, ujemnego przyrostu naturalnego i wzrostu zagranicznej migracji zarobkowej. Mimo odnotowanej w 2016 r. większej liczby urodzeń w Polsce, sytuacja demograficzna jest wciąż trudna²⁴. Wzrasta bezrobocie oraz ubóstwo osób starszych i niepełnosprawnych. Problemem staje się również bezdomność, dostęp seniorów i osób niepełnosprawnych do opieki długookresowej, godzenie pracy i życia rodzinnego (np. opieki nad dziećmi). Stąd też rząd i właściwe ministerstwa uchwalają akty prawne i konstruuje programy dotyczące pomocy społecznej²⁵. Podejmują też decyzje w sprawie udzielania świadczeń socjalnych. We współpracy z organizacjami pozarządowymi, Kościołem katolickim oraz innymi kościołami i związkami wyznaniowymi inicjują systemowe, kompleksowe i długoterminowe działania wspierające członków społeczeństwa w zaspokajaniu zidentyfikowanych potrzeb, wyrównywaniu różnic socjalnych i w tworzeniu warunków do godziwego życia społecznego²⁶.

Wyżej wymienione obszary współczesnej polityki społecznej w Polsce znajdują ukonkretnienie w takich działaniach, jak np.: udzielanie świadczeń wychowawczych dla rodzin w ramach „Rządowego programu Rodzina 500 plus” oraz świadczeń socjalnych (np. zasiłków rodzinnych, świadczeń pielęgnacyjnych lub specjalnego zasiłku opiekuńczego w celu zajmowania się niepełnosprawnym dzieckiem lub współmałżonkiem, świadczeń w ramach programu „Za życiem”)²⁷. Podobne znaczenie ma program „Małuch Plus”, w ramach którego rząd wspiera rozwój opieki instytucjonalnej nad

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem; zob. także: A. Chłoń-Domińczak, M. Góra, *Polityka społeczna – podstawowe cele, funkcje, zasady*, <https://www.e-sgh.pl/niezbenednik/plik.php?id=27285092&pid=2335> (20.01.2017).

²⁴ <http://www.mpolska24.pl/wiadomosc/2652020/rodzi-sie-wiecej-dzieci-ale-sytuacja-demograficzna-wciaz-jest-trudna> (1.02.2017).

²⁵ Zob. aktualne informacje na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/> (1.02.2017); <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/swiadczenia-rodzinne/> (1.02.2017), s. 1–2.

dziećmi do trzeciego roku życia, prowadzonej w żłobkach lub klubach dziecięcych²⁸. Oprócz tego rodzaju pomocy władze centralne i samorządy promują Ogólnopolską Kartę Dużej Rodziny, która uprawnia rodziny wielodzietne do zniżek oferowanych nie tylko przez instytucje państwowe, ale także przez firmy prywatne oraz realizują program „Mieszkanie plus”²⁹. Wspierają też działania związane z udzielaniem pomocy rodzinom dysfunkcyjnym, zagrożonym przemocą i wykluczeniem społecznym, doświadczającym trudności w opiece i wychowaniu dzieci. W realizacji zadań, które wynikają z pieczy zastępczej, udzielają stosownej pomocy rodzinom zastępczym spokrewnionym z dzieckiem oraz rodzinom zastępczym zawodowym i rodzinom prowadzącym rodzinne domy dziecka. Świadczy o tym m.in. zwiększanie środków finansowych na zatrudnianie w gminach i powiatach asystentów rodziny oraz koordynatorów pieczy zastępczej³⁰.

Władze rządowe i samorządowe, we współpracy z pozarządowymi organizacjami i instytucjami, wspierają działania na rzecz aktywizacji seniorów, osób niepełnosprawnych i bezrobotnych oraz wychodzenia z bezdomności³¹. Na przykład, w ramach długofalowej polityki senioralnej zwraca się uwagę na: 1) rozwój usług medycznych, społecznych i opiekuńczych dla osób starszych; 2) promocję zdrowia i profilaktyki zdrowotnej; 3) aktywność zawodową osób 50 plus; 4) edukację osób starszych w zakresie bezpieczeństwa oraz w innych obszarach zgodnych z potrzebami; 5) różne formy uczenia się i aktywności społeczno-kulturalnej seniorów³². Wszystko to ma przyczyniać się do kształtowania warunków godnego i zdrowego starzenia się. Podobne działania z zakresu polityki społecznej skierowane są do osób niepełnosprawnych. Mają one na celu aktywizację zawodową i integrację ze społeczeństwem³³.

Wyżej wymienione działania podmiotów zaangażowanych w politykę społeczną w praktyce okazują się ciągle niewystarczające. Wymagają nie tylko większych nakładów finansowych, ale również odpowiednio wykwalifikowanej kadry, zdolnej do podejmowania różnych zadań i czynności zawodowych związanych z pomocą społeczną, opieką, profilaktyką, edukacją i wychowaniem.

²⁸ Ibidem, s. 1–3.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5538,8242,asystenci-rodziny-to-wazne-wsparcie.html> (1.02.2017); <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/rodzinna-pieczna-zastepcza---poradnik-praktyczny/> (1.02.2017).

³¹ Zob. aktualne informacje na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

³² Ibidem.

³³ Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/> (1.02.2017).

Oferta kształcenia na kierunku nauki o rodzinie

Analizując ofertę kształcenia proponowaną przez wydziały teologii lub teologiczne w Polsce na kierunku nauki o rodzinie można zauważyć, że wszystkie specjalności w nazwie wprost nawiązują do ukazanych wyżej, podstawowych obszarów współczesnej polityki społecznej. Są one realizowane w profilu ogólnoakademickim, na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych pierwszego i drugiego stopnia. Na Wydziale Studiów nad Rodziną UKSW w Warszawie, w ofercie kształcenia na kierunku nauki o rodzinie proponuje się studia w ramach specjalności: doradca i asystent rodziny, opiekun osób starszych, chorych i niepełnosprawnych, mediacje i negocjacje, mediacje pojednawcze³⁴. Natomiast w ramach kierunku nauki o rodzinie, prowadzonym na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II kandydat na studia może wybrać specjalność: psychoprofilaktyka rodzinna, polityka rodzinna, poradnictwo specjalistyczne, przedsiębiorczość społeczna³⁵. Również oferta kształcenia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego w nazwie specjalności wprost nawiązuje do podstawowych obszarów współczesnej polityki społecznej w Polsce. Kandydatom na studia proponuje się kształcenie w ramach następujących specjalności: asystent rodziny oraz opiekun osoby starszej i chorej terminalnie³⁶. Zakresowo podobne specjalności, chociaż o nieco innej nazwie, można znaleźć w ofercie kształcenia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W Katowicach kandydatom na studia na kierunku nauki o rodzinie proponuje się specjalności: mediator i asystent rodziny, opiekun osoby starszej i osoby niepełnosprawnej oraz poradnictwo małżeńskie³⁷. Oferta kształcenia na kierunku nauki o rodzinie w Szczecinie zawiera specjalności: asystent rodziny, profilaktyka społeczna, poradnictwo psychospołeczne, rodzinne i mediacje³⁸. W Toruniu na podobnym kierunku kandydat może wybrać takie specjalności, jak: nauczycielska – wychowanie do życia w rodzinie i etyka, asystent i doradca rodzinny, pozamedyczna pomoc hospicyjno-geriatryczna, mediacje rodzinne³⁹. Nie-

³⁴ Zob. <http://www.wsr.uksw.edu.pl/> (1.02.2017).

³⁵ Zob. <http://www.kul.pl/nauki-o-rodzinie,16779.html> (1.02.2017).

³⁶ Zob. <http://wt.uni.opole.pl/informacje-ogolne-nor/> (1.02.2017).

³⁷ Zob. <http://www.wtl.new.us.edu.pl/news.php> (1.02.2017).

³⁸ Zob. <http://www.wt.usz.edu.pl/attachments/article/802/nauki%20o%20rodzinie.pdf> (1.02.2017); <http://www.wt.usz.edu.pl/attachments/article/802/nor%202.pdf> (1.02.2017).

³⁹ Zob. <http://www.teologia.umk.pl/dokumenty/Program%20studiow%20I%20st.pdf> (1.02.2017).

które z wyżej wymienionych specjalności proponowane są również w ofercie studiów na Wydziale Teologii UWM w Olsztynie. Kandydaci mogą tu studiować na specjalności: mediacja rodzinna, opiekun osób starszych, organizacja prorodzinnej przestrzeni kulturowej, mediacja rodzinna i wychowanie dziecka⁴⁰. Wobec powyższego uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że na wydziałach teologii lub teologicznych w Polsce zakres merytoryczny proponowanych specjalności na kierunku nauki o rodzinie nie jest zbyt różnicowany. W nazwie poszczególne specjalności nawiązują do podstawowych zadań z obszaru współczesnej polityki społecznej w Polsce. Do podobnych wniosków prowadzi analiza zamieszczonego na stronach internetowych opisu sylwetki absolwenta, a zwłaszcza kwalifikacji zawodowych oraz możliwości podjęcia (po ukończeniu studiów) pracy w różnego rodzaju placówkach pomocy społecznej, edukacji i w sektorze kultury⁴¹. Ta pozytywna ocena nie znajduje jednak pełnego potwierdzenia ani w efektach kształcenia, ani w planach kształcenia. Jak dotąd wydziały teologii lub teologiczne prowadzą na kierunku nauki o rodzinie kształcenie w profilu ogólnoakademickim⁴². Praktyki zawodowe w placówkach pomocy społecznej, poradniach rodzinnych, sądach, ośrodkach interwencji kryzysowej, szkołach, centrach pomocy rodzinie, świetlicach socjoterapeutycznych ograniczane są do wymaganego minimum⁴³. Zwykle mają one charakter ciągły. Co więcej, przebiegają bez bezpośredniego udziału opiekuna praktyki z ramienia uniwersytetu, do którego zadań należy jedynie sprawdzenie dokumentacji złożonej przez studenta i ewentualnie losowa hospitacja studenckich praktyk zawodowych. Trudno zatem rzetelnie wspierać studentów w nabywaniu umiejętności i kompetencji społecznych, które są potrzebne w pracy zawodowej podejmowanej m.in. w różnych ośrodkach pomocy i opieki społecznej, poradniach rodzinnych, ośrodkach interwencji kryzysowej, świetlicach socjoterapeutycznych i placówkach oświatowych. Rzadko też

⁴⁰ Zob. <http://www.uwm.edu.pl/wt/kandydaci/oferta-ksztalcenia-201718> (1.02.2017).

⁴¹ Zob. np. *ibidem*; <http://www.wt.usz.edu.pl/attachments/article/802/nauki%20o%20rodzynie.pdf>, s. 1; <http://www.wt.usz.edu.pl/attachments/article/802/nor%202.pdf>, s. 1; <http://www.teologia.umk.pl/dokumenty/Program%20studiow%20I%20st.pdf>, s. 1 i nn; <http://wt.uni.opole.pl/informacje-ogolne-nor/>, s. 1; http://www.kul.pl/nauki-o-rodzinie-opis-kierunku,art_58489.html (1.02.2017), s. 1.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*; zob. także: <http://wt.uni.opole.pl/plan-studiow-nor/> (1.02.2017); <http://wt.uni.opole.pl/wp-content/uploads/2016/04/Instrukcja-organizacji-i-przebiegu-praktyk-studenckich-studia-stacjonarne-NOR-I-stopnia.pdf> (1.02.2017), s. 1–4; <http://wt.uni.opole.pl/wp-content/uploads/2016/04/Instrukcja-organizacji-i-przebiegu-praktyk-studenckich-studia-stacjonarne-NOR-II-stopnia.pdf> (1.02.2017), s. 1–4; <http://www.uwm.edu.pl/wt/ksztalcenie/praktyki> (1.02.2017); <http://www.kul.pl/program-studiow,15199.html> (1.02.2017); <http://www.wtl.new.us.edu.pl/page.php?55> (1.02.2017), s. 1.

studenci pod kierunkiem nauczycieli akademickich współpracują z podmiotami zewnętrznymi, które wspierają rodzinę i system pieczy zastępczej oraz osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Co prawda, na stronach internetowych poszczególnych wydziałów teologii i teologicznych można przeczytać odpowiednie informacje na ten temat⁴⁴. Zestawiając je m.in. z wykazem kadry dydaktycznej, zakładanymi efektami kształcenia, nazwą i rodzajem planowanych zajęć, trudno zauważyć znaczący udział podmiotów zewnętrznych (potencjalnych pracodawców) w tworzeniu oraz realizacji programów kształcenia na kierunku nauki o rodzinie⁴⁵. Również efekty kształcenia w zakresie umiejętności i kompetencji społecznych sporadycznie służą zdobywaniu kwalifikacji zawodowych niezbędnych do wykonywania pracy zawodowej. Brakuje rzetelnej prezentacji sposobów rozpoznania potrzeb rynku pracy w obszarze polityki społecznej, z którym wprost wiążą się poszczególne specjalności na kierunku nauki o rodzinie⁴⁶. Nie można zatem wskazać, na ile wyniki tej diagnozy zostały wykorzystane w celu dostosowania oferty kształcenia do potrzeb rynku pracy oraz skutecznego projektowania różnych rozwiązań edukacyjnych (w tym także praktyk zawodowych).

Programy kształcenia, niekiedy określane terminem „plany kształcenia lub plany studiów”, mają charakter interdyscyplinarny, co jest uzasadnione i zgodne ze specyfiką nauk o rodzinie⁴⁷. Proponowane nazwy przedmiotów nawiązują do takich dyscyplin naukowych, jak: teologia, filozofia, psychologia, pedagogika, socjologia, prawo, medycyna, ekonomia. Często jednak nie są zintegrowane z sylwetką absolwenta. Co więcej, przekazywanie wiedzy z zakresu filozofii i teologii, oderwane od kontekstu aktywności zawodowej w obszarze polityki społecznej, uniemożliwia studentom zdobycie rzetelnych kwalifikacji zawodowych i przygotowanie ich do pracy zawodowej. Przykładowo wymienić można takie przedmioty, jak: podstawy filozofii, podstawy teologii, filozofia, historia wychowania w rodzinie, edukacja domowa wobec współczesnych zagrożeń wychowawczych, metodyka katechezy przedmałżeńskiej, dialog między wiarą a rozumem, wybrane zagadnienia z Pisma świętego, teologia moralna, Biblia – istota i rola w kulturze, wprowadzenie do chrześcijaństwa, metodologia nauk, podstawy chrześcijaństwa, współczesny system szkolny, filozofia religii⁴⁸. Zaplanowanie tego rodzaju zajęć w programach kształcenia na

⁴⁴ Zob. aktualne informacje dotyczące kształcenia na kierunku nauki o rodzinie dostępne na stronach internetowych wydziałów teologii lub teologicznych w Polsce.

⁴⁵ Zob. ibidem.

⁴⁶ Zob. ibidem.

⁴⁷ Zob. programy lub plany kształcenia na kierunku nauki o rodzinie dostępne na stronach internetowych wydziałów teologii lub teologicznych w Polsce.

⁴⁸ Zob. ibidem.

kierunku nauki o rodzinie nie znajduje uzasadnienia w zakładanej sylwetce absolwenta.

Dostrzegając znaczenie treści humanistycznych, teologicznych i społecznych w wykształceniu asystentów rodziny, mediatorów, opiekunów osób starszych i niepełnosprawnych, pracowników poradni rodzinnych i ośrodków interwencji kryzysowej, trudno jednak nie zauważyć, że brakuje bezpośredniego ich powiązania z pracą w instytucjach szeroko pojętej pomocy i opieki społecznej. Mając powyższe na uwadze, należałoby nie tylko formalnie przekształcić profil ogólnoakademicki omawianej dyscypliny na praktyczny⁴⁹, ale także tworzyć specjalności z bezpośrednim udziałem podmiotów zaangażowanych w różne obszary polityki społecznej w Polsce. Warto zaplanować więcej godzin zajęć specjalistycznych, prowadzonych przez odpowiednio wykwalifikowaną, doświadczoną kadrę, która na co dzień zawodowo uczestniczy w różnych obszarach polityki społecznej (np. wspiera osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, pełni rolę koordynatora pieczy zastępczej lub asystenta rodziny, pracuje w domu pomocy społecznej, zajmuje się opieką i pielęgnacją osób starszych, jest mediatorem z wieloletnim stażem i doświadczeniem zawodowym). Wymagałoby to zmiany tradycyjnych sposobów kształcenia (np. zmniejszenia godzin wykładów, ćwiczeń, seminariów) na zajęcia warsztatowe i praktyczne oraz na projekty prowadzone pod kierunkiem doświadczonej kadry zaangażowanej w różne obszary polityki społecznej w Polsce. Nie chodzi tu o całkowitą rezygnację z wykładów, ćwiczeń i seminariów, ale o zmianę proporcji między klasycznym kształceniem akademickim a zdobywaniem wiedzy i rozwijaniem umiejętności zawodowych poprzez obserwację praktyki i aktywny udział w różnych, odpowiednio dobranych do specjalności, obszarach polityki społecznej.

Uwagi końcowe

Proponowana na kierunku nauki o rodzinie oferta kształcenia wydaje się uzasadniona. Wiąże się bowiem integralnie ze współczesnymi obszarami polityki społecznej w Polsce. W programach kształcenia zwraca się jednak szczególną uwagę na wiedzę teoretyczną z obszaru nauk humanistycznych i społecznych. Sprzyja to pozyskiwaniu solidnej wiedzy naukowej, lecz oderwane jest od praktyki. Rozwiązania proponowane przez wydziały teologii lub teologiczne, dotyczące programów kształcenia, mają nadmierną liczbę godzin zajęć dydaktycznych (głównie wykład-

⁴⁹ Zob. o wymaganiach z tym związanych w: Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2014, poz. 1198.

dów i ćwiczeń), a zbyt małą liczbę warsztatów i praktyk. Forma projektów występuje sporadycznie i tylko w związku z realizacją ćwiczeń lub warsztatów. Taki sposób kształcenia na kierunku nauki o rodzinie przyczynia się do upozorowania działań związanych z rozwijaniem umiejętności zawodowych i kompetencji społecznych, którymi powinien odznaczać się absolwent tego kierunku. W celu poprawy tej sytuacji warto wykorzystać możliwości, jakie stwarza program „Studiujesz? Praktykuj!”⁵⁰, skierowany do szkół wyższych w celu tworzenia i realizacji przez uczelnie – we współpracy z przedsiębiorcami – wysokiej jakości praktyk i staży związanych bezpośrednio z kierunkiem studiów nauki o rodzinie.

W celu rozwiązania zauważonych braków i podniesienia jakości kształcenia warto podjąć ogólnopolską debatę, wzbogaconą o badania socjologiczne wśród absolwentów i pracodawców, na temat programów kształcenia na kierunku nauki o rodzinie, prowadzonego w polskich wydziałach teologii lub teologicznych. Jednocześnie za istotne uznać należy rzeczywiste, nieupozorowane zaangażowanie podmiotów zewnętrznych w tworzenie programów kształcenia oraz w realizację ćwiczeń, warsztatów i projektów. Godne uwagi wydaje się też wprowadzenie innowacyjnego systemu studiowania w formie studiów dualnych. Zakłada on równoczesne zdobywanie wiedzy akademickiej i doświadczenia praktycznego⁵¹. Program studiów dualnych można opracować dla różnych specjalności prowadzonych na kierunku nauki o rodzinie. Zawierałyby on rozplanowanie wykładów, ćwiczeń, konwersatoriów, seminariów, warsztatów, dzięki którym studenci zdobędą niezbędny zakres wiedzy teoretycznej. Tego rodzaju zajęcia przeplatałyby się z okresami pracy na różnych stanowiskach w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej (np. w regionalnych ośrodkach polityki społecznej, powiatowych centrach pomocy rodzinie, ośrodkach pomocy społecznej, placówkach poradnictwa rodzinnego, ośrodkach interwencji kryzysowej), szkołach, instytucjach oraz organizacjach pozarządowych wspierających rodzinę, z którymi student podpisywałby umowę stażową. To pozwoliłoby na odbywanie płatnego stażu przez cały okres studiów i zdobywanie doświadczenia zawodowego, zwiększającego szanse na zatrudnienie po ukończeniu studiów. Od uczelni wymagałoby podpisania umowy o współpracy z podmiotami zewnętrznymi, w których równolegle lub przemiennie z kształceniem teoretycznym, studenci mogliby wykorzystywać wiedzę zdobytą podczas zajęć

⁵⁰ Zob. o tym np: <http://www.nauka.gov.pl/praktyki/> (3.02.2017); <http://www.ncbr.gov.pl/aktualnosci/art,4891,studujesz-praktykuj-ncbr-inwestuje-w-programy-stazowe.html> (3.02.2017).

⁵¹ Zob. np. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 2016, poz. 1846.

dydaktycznych i zdobywać cenne doświadczenie zawodowe. Z uwagi na brak odpowiednich regulacji legislacyjnych, wprost odnoszących się do nauk o rodzinie, należałoby podjąć starania w celu unormowania kształcenia dualnego na tym kierunku.

KSZTAŁCENIE NA KIERUNKU NAUKI O RODZINIE W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ

(STRESZCZENIE)

Uwzględniając najważniejsze działania państwa i podmiotów pozarządowych w obszarze polityki społecznej, w artykule zwrócono uwagę na zagadnienie, w jakim stopniu oferta kształcenia na kierunku nauki o rodzinie, prowadzonym w publicznych szkołach wyższych, jest powiązana z aktualnymi potrzebami, problemami i kwestiami społecznymi. Dokonano analizy i oceny kształcenia na kierunku nauki o rodzinie w korelacji ze współczesną polityką społeczną w Polsce. Zauważono, że zakładane w programach cele kształcenia w obszarze wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych z zakresu nauk o rodzinie nie zawsze wiążą się wprost z określoną specjalnością kształcenia. Nie sprzyja to efektywnemu zdobywaniu przez studentów kierunku nauki o rodzinie odpowiednich kwalifikacji zawodowych, które są wymagane na rynku pracy (np. od asystenta rodziny, mediatora w sprawach rodzinnych, opiekuna osoby starszej, profesjonalnej opiekuńki dziecięcej, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej). Stąd też uzasadniony wydaje się postulat zmiany kształcenia na kierunku nauki o rodzinie z profilu ogólnoakademickiego na praktyczny oraz ścisła współpraca nauczycieli akademickich z pracodawcami. Istotnym, zasługującym na uwagę wyzwaniem, są studia dualne (przemienne). Umożliwią one studentom nauk o rodzinie zdobycie wysokich kwalifikacji w określonym zawodzie oraz przygotują do odnalezienia się na konkurencyjnym rynku pracy.

EDUCATION IN THE FIELD OF FAMILY STUDIES IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY POLISH SOCIAL POLICY

(SUMMARY)

Taking into consideration the major activities of the state and non-governmental bodies in the area of social policy, the paper focuses on the question of to what extent the educational offer in the field of family studies conducted in public higher education institutions is related to current needs, problems and social issues. An analysis and evaluation of education in the field of family studies in correlation with contemporary social policy in Poland was carried out. It was observed that the learning objectives assumed in the curriculum in the areas of knowledge, skills and social competence as regards the field of family studies are not always directly related to the specific specialisation. This may lead to only apparent acquisition by the students of family studies of proper professional qualifications required in the labour market (e.g. as a family assis-

tant, a mediator in family matters, caretaker of the elderly, a childcare professional, a coordinator of foster family care). Consequently, it seems justified to change the offer of education in the field of family studies from a general academic profile to a practical one, with close cooperation between academic teachers and employers. A significant challenge that deserves particular attention is a dual (alternating) mode of studies. This would allow the students in the field of family studies to obtain higher qualifications in a specific profession and prepare them for the competitive labour market.